

De watermolen van Oud-Valkenburg

Nabij de oprijlaan van kasteel Schaloen ligt de oude watermolen, die vanouds tot de bezittingen van het kasteel behoorde. Deze "Sjloens meule" was de laatste banmolen ① van Oud-Valkenburg en Schin op Geul.

Omstreeks de wisseling van de 17e en 18e eeuw werd de bestaande molen vernieuwd en kreeg hij zijn huidige vorm, die opvalt door de fraaie lijnen. Op een sierzuiltje tegen de voorgevel staat het jaartal 1699. Ernaast, onder een muuranker bevindt zich een tableau met het chronogram ② "proteCtor et reCtor noster esto DoMlne" hetgeen wil zeggen, hetgeen wil zeggen: "heer wees onze beschermer en onze gids". De hoofdletters geven het jaartal 1701.

De eigenaren.

Kort voor de Franse tijd was graaf Maximiliaan Henri Laurens Hoen van Cartils eigenaar van het kasteel, de molen en andere aanhorigheden. Zijn dochter Philippine Marie Thérèse Francoise Jeanne trouwde in 1807 met Ladislas de Villers Masbourg, waardoor het kasteel in deze Belgische familie kwam. In 1850 werd de Villers Masbourg opgevolgd door Charles August Frederic, wiens erfgenamen in 1892 overgingen tot scheiding en deling van de nagelaten goederen. Het kasteel met de molen werd daarbij toegewezen aan Marie Alphonse Gustave Edouard de Villers Masbourg, die in 1928 overleed. In 1933 kwamen kasteel en molen in het bezit van Charles Ghislain Joseph Antoine de Villers Masbourg, gehuwd met Marie Thérèse Blanche Josephine Ghislaine de Meëus. Hij overleed in 1940, waarna zijn echtgenote en twee dochters het goed Schaloen erfden. In 1969 verkochten zij het aan de gemeente Valkenburg. De gemeente verkocht het kasteel daarna weer met uitzondering van de molen en de omliggende gronden.

De molen werd op het einde van de jaren vijftig stilgelegd. De laatste molenaar was Victor Willems, die in 1954 de pacht opzegde. Daarna werd de molen nog 5 jaar gebruikt door de gebr. Spierts uit Mamelis, voor het malen van bakgoed en voergraan. In 1971 verhuurde de gemeente de molen met de gronden aan het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN), afdeling Valkenburg. De bijruimten werden bestemd voor ontvangsten, bijeenkomsten en tentoonstellingen. Tevens werd bij de molen een heemtuin aangelegd. De molen heeft geen maalfunctie meer gekregen.

Het gebouw en het molenwerk.

Het fraaie witte molengebouw is opgetrokken uit mergelsteen. Het schilddak van het hoofdgebouw, het zadeldak van de voorbouw en de dakkapellen waren gedekt met leien. De lessenaarsdaken van de latere aanbouwsels aan de zijgevels zijn pannendaken. De deuren en vensters zijn voorzien van zware hardstenen omlijstingen. In het rechter gedeelte van de molen waren een woonvertrek en slaapvertrekken voor het personeel ingericht.

Vanaf het midden van de vorige eeuw werd de molen aangedreven door een eenvoudig houten onderslagrad, voorzien van een hellende watergeleider, waardoor het water meer snelheid kreeg.

Foto van de Sjoens-meule genomen voor 1924. Het grote houten waterrad werd in 1924 vervangen door een turbine.

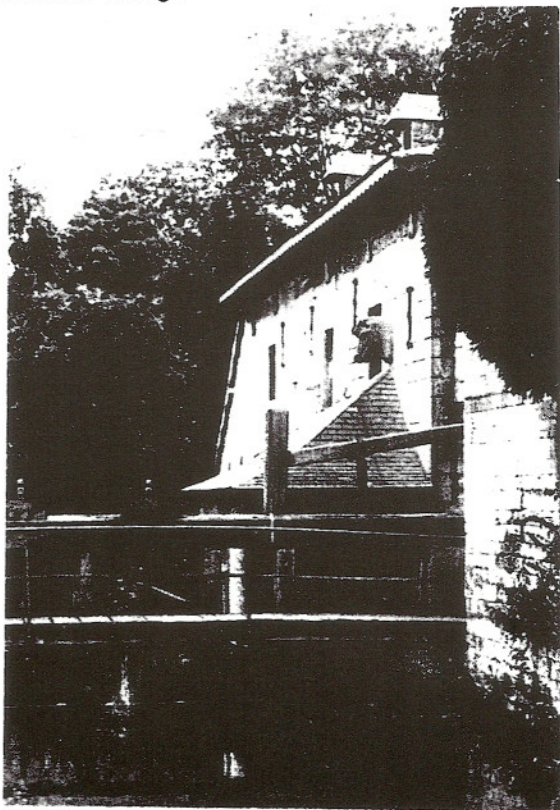
De diameter van het rad bedroeg 6,5 meter en de breedte 92 centimeter. De hoogte van de schoepen in het rad bedroeg slechts 32 centimeter. Ook de later aangebrachte raderen waren van hout, evenals de molenas. De maalsluis werd van binnenuit bediend. Het aantal koppels maalstenen is waarschijnlijk twee geweest. Deze lagen op een houten stoel tegen de gevel van de molentak. De molentak splitst zich ongeveer op 800 meter van de molen bij de waterval (overlaat) uit de Geul en stroomt langs kasteel genhoes. Deze overlaat is voor de grove regulatie van het water en bestond voorheen uit hout en steen. In 1916 werd hij vervangen door een constructie van beton en mergelsteen. In 1924 werd het houten waterrad vervangen door een turbine. Boven de turbine en de tandwielaandrijving van de molenas werd een turbinekamer gebouwd, die zeer goed in overeenstemming met de molen is gebracht. Zelfs de houten haal, die de watertoevoer naar de turbinekamer regelt, werd gehandhaafd. Uit die tijd dateert ook het paardenhoofd, dat op het lessenaarsdak van de turbinekamer neerziet.

De verticale Francis-turbine en de nieuwe maalinrichting werden geleverd door de Maastrichtse firma Koppen & Frings, die in de jaren twintig en dertig landelijke bekendheid genoten op het gebied van inrichtingen voor maalterijen. In het oorspronkelijke ontwerp lagen drie koppels maalstenen naast elkaar op de maalstoel. Later werd een koppel verwijderd.

Voor de maalstoel staat een elevator (tekening nr. 3 + 14), die los gestort graan of ander maalgoed boven de maalstenen brengt.

Daarnaast bevindt zich het luiwerk (tekening nr. 1) voor het hijsen van de zakken.

In het ontwerp was ook een kleine gelijkstroomcentrale opgenomen, waarvan de dynamo en de accu-batterij in een aparte aanbouw van 4 x 4 meter tegen de rechter zijgevel was geprojecteerd. Deze dynamo zou met een lange riem door de molenas aangedreven worden. De centrale, die ook het kasteel van electriciteit moest voorzien, is echter nooit uitgevoerd.

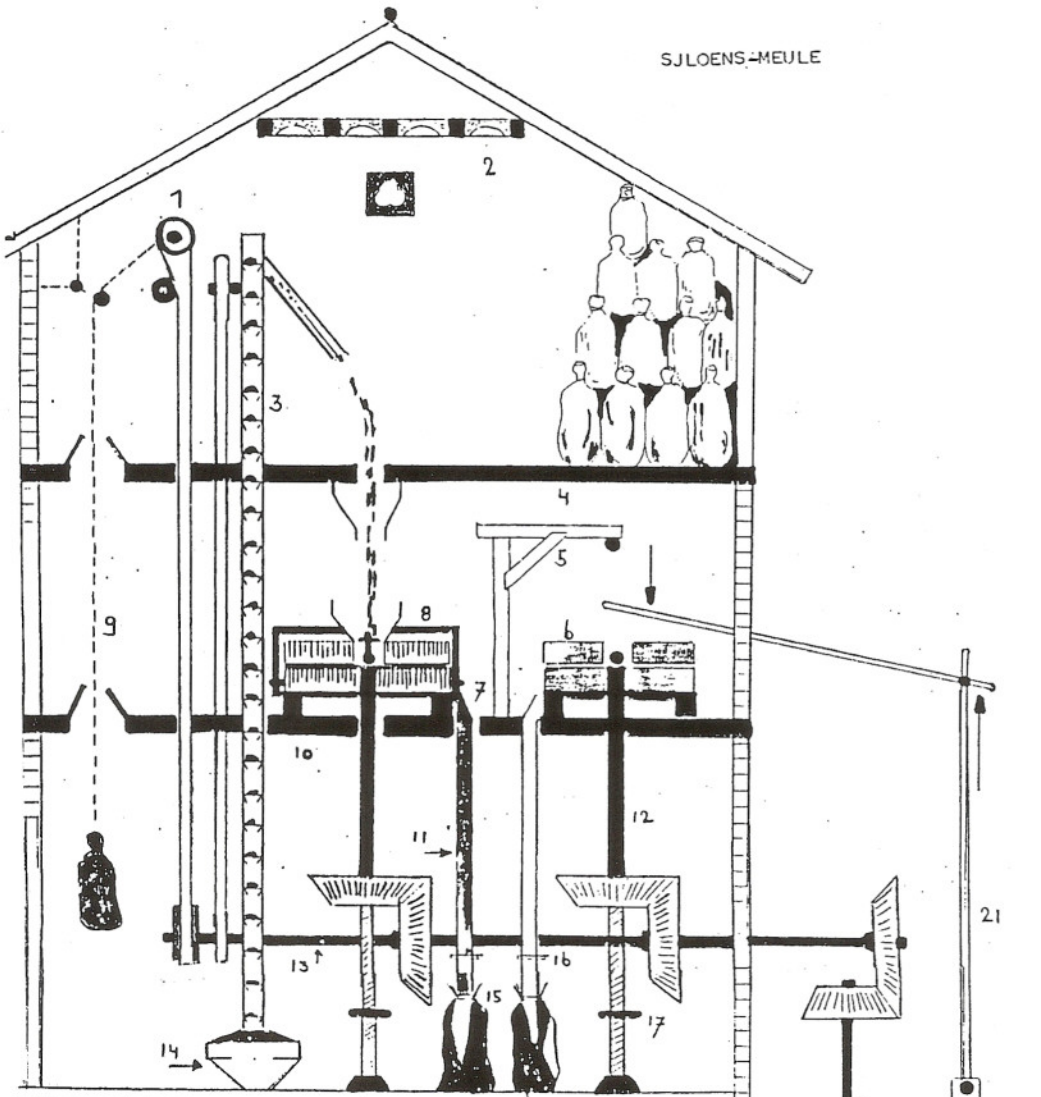

*Turbinekamer met
paardehoofd (1934)*

- ① Inwoners behorende tot de heerlijkheid waren "gebannen" (verplicht) hun graan in deze molen te laten malen, vandaar de naam banaalmolen of banmolen.
- ② Jaartalvers, vers waarin enige letters, als romeinse cijfers geschreven, een jaartal aangeven.
M=1000; D=500; C=100; I=1. MDCCI=1701.

Literatuur: De molens van Limburg, pag 198 - 200

P.W.E.A. van Bussel
Eindhoven 1991

1. luiwerk	11. mael-plep
2. kapzolder	12. sjaak-iezer
3. lödder	13. meule-as
4. sjeinzolder	14. vruchte-kaar
5. sjeinkraan	15. treugel
6. luiper	16. sjei
7. ligger	17. lich
8. koeëp	18. ongerdrief-werk
9. zakkeloak	19. turbine
10. krop-loak	20. meule-beek
	21. maol-sjoes